

Η ΘΕΣΗ ΜΑΣ ΣΤΗ ΦΥΣΗ

1

*Η Δαρβίνεια επανάσταση ανάγκασε τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι μέρος της Φύσης και όχι πάνω από τη Φύση. Παρόλα αυτά οι ανθρωπολόγοι κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια για να εξηγήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του *Homo sapiens*, όπως είναι η μεγάλη μας ευφυΐα, η αίσθηση του σωστού και του λάθους και οι αισθητικές μας ευαισθησίες. Μόλις από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα οι ανθρωπολόγοι έχουν πλήρως ενστερνιστεί τις νατουραλιστικές εξηγήσεις για τις ιδιαίτερες ιδιότητες μας.*

Το 1863 ο Thomas Henry Huxley, φίλος του Δαρβίνου και υπέρμαχος του, εξέδωσε ένα βιβλίο ορόσημο με τίτλο «Αποδείξεις σχετικά με τη θέση του ανθρώπου στη Φύση». Το βιβλίο που παρουσιάστηκε σχεδόν μετά τρία χρόνια από τη δημοσίευση του βιβλίου του Δαρβίνου «Η καταγωγή των ειδών», βασιζόταν κυρίως σε στοιχεία από τη συγκριτική ανατομία και εμβρυολογία των ανθρωποειδών πιθήκων και του ανθρώπου. (Δεν υπήρχαν εκείνη την εποχή βασικά στοιχεία απολιθωμάτων των πρώιμων ανθρώπων, εκτός από τα ευρήματα του πρώτου Νεαντερτάλιου, τον οποίο όμως οι περισσότεροι ανθρωπολόγοι δεν αποδέχονταν ως πρώιμο άνθρωπο: βλέπε Ενότητα 27). Το συμπέρασμα του Huxley – ότι οι άνθρωποι έχουν στενή εξελικτική σχέση με τους μεγάλους ανθρωποειδείς πιθήκους και ιδιαίτερα με τους αφρικανικούς – ήταν το κεντρικό στοιχείο για μια επανάσταση στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας: ο άνθρωπος έπρεπε να θεωρείται μέρος της Φύσης κι όχι πια ξέχωρα από αυτήν.

Παρόλο που ο Huxley ήταν αφοσιωμένος στην ιδέα της εξέλιξης του *Homo sapiens* από κάποιο είδος πρωτόγονου ανθρωποειδούς πιθήκου, εντούτοις θεωρούσε τον άνθρωπο ως ένα πολύ ιδιαίτερο είδος ζώου. «Κανείς δεν είναι τόσο απόλυτα πεπεισμένος όσο εγώ για το τεράστιο χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στον άνθρωπο και τα κτήνη» έγραφε ο Huxley, «διότι μόνον αυτός κατέχει το θαυμάσιο χάρισμα της κατανοητής και έλλογης ομιλίας [και] ... στέκεται όρθιος πάνω του σαν σε βουνοκορφή πολύ πιο πάνω από το επίπεδο των ταπεινών του συντρόφων, εξευγενισμένος από την ποταπή του φύση, αντανακλώντας, εδώ κι εκεί, μια αχτίδα από την ασταίρευτη πηγή της αλήθειας».

ΕΞΗΓΩΝΤΑΣ ΤΟ «ΧΑΣΜΑ» ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΖΩΩΝ

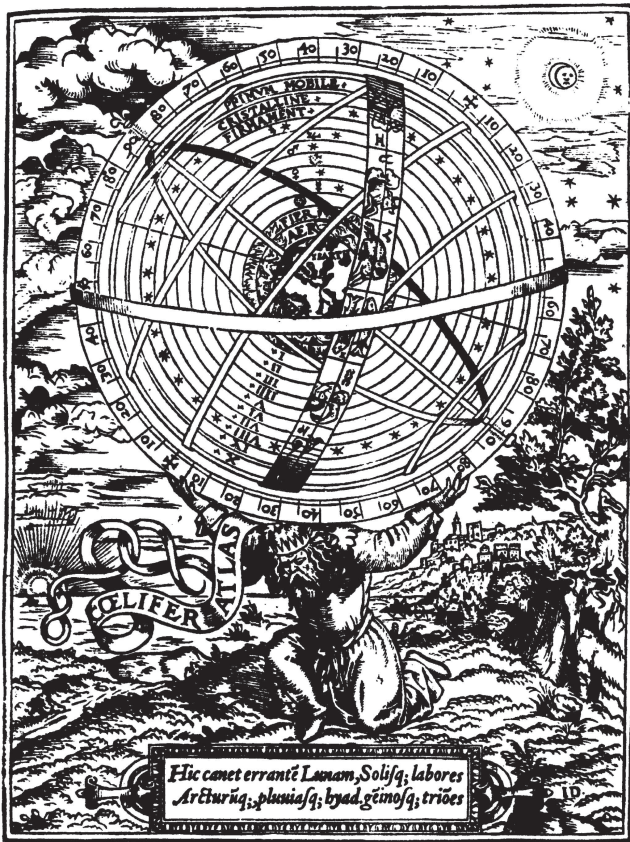
Η εξήγηση του «χάσματος» αυτού μεταξύ του ανθρώπου και των υπολοίπων έμβιων όντων ανέκαθεν απασχολούσε τη σκέψη των δυτικών διανοούμενων και στην προ- αλλά και στη μετά- τη θεωρία της εξέλιξης εποχή. Μια διαφορά

των δύο αυτών εποχών ήταν ότι μετά τον Δαρβίνο, οι νατουραλιστικές ερμηνείες έπρεπε να ερμηνεύσουν όχι μόνο την ανθρώπινη φυσική μορφή, αλλά επίσης τις εξαιρετικές πνευματικές, ψυχικές και ηθικές ιδιότητες του ανθρώπου. Προηγουμένως αυτές οι ιδιότητες θεωρούνταν θεόσταλτες.

Ως αποτέλεσμα, λέει ο αρχαιολόγος Isaaq Glynn, «Η κατανόηση της φιλολογίας σχετικά με την ανθρώπινη εξέλιξη απαιτεί την αναγνώριση των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν όσοι επιστήμονες αναφέρονται σε αυτό το θέμα». Ο Glynn έκανε αυτό σχόλιο το 1982 κατά την επέτειο των 100 χρόνων από τον θάνατο του Δαρβίνου. «Ανεξάρτητα από το πώς οι επιστήμονες τις παρουσιάζουν, οι αναφορές στην προέλευση του ανθρώπου μελετώνται ως εναλλακτικές της Γένεσης. Κάνουν πολύ περισσότερα από το να ικανοποιούν την περιέργεια Έχουν αλληγορικό περιεχόμενο και μεταφέρουν αξίες, ηθικές αρχές και στάσεις». Με άλλα λόγια, εκτός από το να ανακατασκευάζει φυλογενέσεις – ή αλλιώς εξελικτικά φυλογενετικά δένδρα – η έρευνα της Παλαιοανθρωπολογίας επίσης εξετάζει τη «Θέση του Ανθρώπου στη Φύση» πέρα από τη φυσική έννοια. Όπως θα δούμε, αυτή η «Θέση» εδώ και πολύ καιρό θεωρείται ιδιαίτερη κατά μια έννοια.

Η επανάσταση που σφυρηλατήθηκε από το έργο του Δαρβίνου ήταν στην πραγματικότητα η δεύτερη πνευματική αναταραχή στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας. Η πρώτη είχε συμβεί τρεις αιώνες νωρίτερα, όταν ο Κοπέρνικος αντικατέστησε το γεωκεντρικό μοντέλο του σύμπαντος (βλέπε Σχήμα 1.1), με ένα ηλιοκεντρικό μοντέλο. Παρόλο που η επανάσταση του Κοπέρνικου έπαψε να θεωρεί τον άνθρωπο ως το κοσμικό κέντρο ολόκληρης της δημιουργίας του Θεού και μεταμόρφωσε τους ανθρώπους σε απλούς κατοίκους ενός μικρού πλανήτη που περιστρέφεται μέσα σε ένα τεράστιο σύμπαν, αυτοί παρέμειναν, το αποκορύφωμα των έργων του Θεού. Από τον 16^ο μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όσοι μελετούσαν τον άνθρωπο και τη φύση σαν μια ολότητα, πλησίαζαν στο θαύμα της δημιουργίας.

Αυτή η αναζήτηση –γνωστή ως **φυσική φιλοσοφία**– εναρμόνισε την επιστήμη και τη θρησκεία, με το να θεωρεί το θαυμαστό σχέδιο της δημιουργίας του φυσικού κόσμου, που εκδηλωνόταν τόσο ξεκάθαρα σε πλάσματα σημαντικά κι ασήμαντα, ως ένδειξη θεϊκής παρέμβασης. Επιπλέον, ένα δεύτερο χαρακτηριστικό του θεϊκά πλασμένου κόσμου ήταν η φυσική ιεραρχία από τον χαμηλότερο στον υψηλότερο, με τον άνθρωπο να βρίσκεται μόλις λίγο χαμηλότερα από τους αγγέλους. Αυτή η αδιάσπαστη αλληλουχία – γνω-

ΣΧΗΜΑ 1.1 Κόσμος του Πτολεμαίου: Πριν από την επανάσταση του Κοπέρνικου στον δέκατο έκτο αιώνα, οι απόψεις των ερευνητών του κόσμου βασίστηκαν στις ιδέες του Αριστοτέλη. Η γη θεωρήθηκε ως κέντρο του κόσμου, με τον ήλιο, τη σελήνη, τα άστρα και τους πλανήτες στερεωμένους σε ομόκεντρες κρυστάλλινες σφαίρες που την περιβάλλουν.

στή ως **Αλυσίδα της Ύπαρξης** – δεν ήταν μια εκδήλωση των εξελικτικών σχέσεων μεταξύ οργανισμών, που αντανακλά ιστορικές σχέσεις κι εξελικτικές διαφοροποιήσεις. Αντιθέτως σημειώνει ο Stephen Jay Gould, «η αλυσίδα είναι μια στατική σειρά από αναλλοίωτες δημιουργημένες οντότητες, μια σειρά πλασμάτων τοποθετημένων από τον Θεό σε καθορισμένες θέσεις μιας ανοδικής ιεραρχίας».

Παρότι ήταν ισχυρή, η θεωρία αυτή αντιμετώπισε προβλήματα – και συγκεκριμένα κάποια ανεξήγητα κενά. Μια τέτοια ασυνέχεια εμφανίστηκε μεταξύ του φυτικού και του ζωικού κόσμου. Μια άλλη διαχώριζε ανθρωποειδείς πιθήκους και ανθρώπους.

Γνωρίζοντας ότι το χάσμα μεταξύ ανθρωποειδών πιθήκων και ανθρώπου θα γεφυρώνονταν, οι επιστήμονες του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα συνήθιζαν να μεγαλοποιούν τις εξευγενισμένες ιδιότητες των ανθρωποειδών πιθήκων ενώ υπερτιμούσαν τα ζωώδη χαρακτηριστικά κάποιων από τις αποκαλούμενες «κατώτερες» φυλές. Για παράδειγμα, κάποιοι πιθήκοι ήταν «γνωστό» ότι περπατούσαν όρθιοι, μετέφεραν σκλάβους κι απαιτούσαν απογόνους ζευγαρώνοντας με ανθρώπους. Με την ίδια λογική, κάποιοι άνθρωποι ήταν «γνωστό» ότι ήταν βάνουσοι αγριάνθρωποι, που δεν διέθεταν ούτε πολιτισμό ούτε γλώσσα.

Αυτή η αντίληψη του φυσικού κόσμου αναπόφευκτα συμπεριλήφθηκε στο τυπικό σύστημα ταξινόμησης, το οποίο ανέπτυξε ο Κάρολος Λινναίος στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Στο βιβλίο του «Systema Naturae», το οποίο εκδόθηκε για πρώτη

ΣΧΗΜΑ 1.2 Τα Ανθρωπόμορφα του Λινναίου: Στο μέσον του δέκατου όγδοου αιώνα, όταν ο Λινναίος συνέταξε το «Systema Naturae», η δυτική επιστημονική γνώση για τους ανθρωποειδείς πιθήκους της Ασίας και της Αφρικής ήταν στοιχειώδης στην καλύτερη περίπτωση. Με βάση τις ιστορίες των εμπороπλιάρχων και άλλων παροδικών επισκεπτών, δημιουργήθηκαν οι φαντασιόπληκτες εικόνες αυτών των πλασμάτων. Εδώ, παρατίθενται τέσσερις υποτιθέμενοι ανθρωποειδείς πιθήκοι που μοιάζουν με άνθρωποι, όπως τις παρουσίασε στη διατριβή του ο Horrius, φοιτητής του Λινναίου, «μερικοί από τους οποίους έγιναν είδη του *Homo* στο Systema Naturae του Λινναίου. Από τα αριστερά προς τα δεξιά: *Troglodyta bontii* ή *Homo troglodytes*, στον Λινναίο, *Lucifer aldrvandii*, ή *Homo caudatus*, *Satyrius tulpii*, ένας χιμαπατζής και ο *Pygmaeus edwardi*, ένας ουραγκοτάγκος.

φορά το 1736 και επανεκδόθηκε για δέκατη φορά το 1758, ο Λινναίος συμπεριέλαβε όχι μόνο τον *Homo sapiens* – το είδος στο οποίο όλοι ανήκουμε – αλλά επίσης και τον λιγότερο γνωστό *Homo troglodytes*, για τον οποίο λέγεται ότι ήταν δραστήριος μόνο τη νύχτα κι ότι μιλούσε με κραυγές, και τον ακόμη σπανιότερο *Homo caudatus*, για τον οποίο είναι γνωστό ότι είχε ουρά (βλέπε Σχήμα 1.2). «Ο Λινναίος εργάστηκε με μια θεωρία που προέβλεπε τέτοια πλάσματα» παρατήρησε ο Gould, «αφού θα υπήρχαν ούτως ή άλλως, ελλείψεις ενδείξεις γίνονται δεκτές». Αυτή η έννοια δεν αποτελούσε επιστημονική εξαπάτηση αλλά μάλλον αποδείκνυε ότι οι ειλικρινείς επιστήμονες έβλεπαν αυτό που περίμεναν να δουν. Αυτή η ανθρώπινη αδυναμία ανέκαθεν λειτουργούσε στην επιστήμη – σε όλες τις επιστήμες – και πάντα θα λειτουργεί.

Ο ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΣΜΟΣ ΔΙΝΕΙ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΟΜΟΙΟΜΟΡΦΙΣΜΟ

Η έννοια της εξέλιξης – η μετααλλαγή των ειδών – κυκλοφορούσε ήδη για πολύ καιρό, όταν το 1859, η δύναμη των δεδομένων και των επιχειρημάτων στο βιβλίο «Η καταγωγή των ειδών» αποδείχτηκε αποφασιστική. Οι γεωλογικές αντιλήψεις επίσης άλλαξαν. Το 1808 ο βαρόνος George Cuvier ένας ζωολόγος και παλαιοντολόγος στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Παρισιού, ισχυρίστηκε ότι υπήρξε μια σειρά μεγάλων κατακλυσμών στην ιστορία της Γης, ο καθένας εκ των οποίων είχε εξαλείψει όλα τα υπάρχοντα είδη. Μετά από κάθε καταστροφή, η Γη επανακατοικείτο σε ένα κύμα δημιουργίας. Η θεωρία αυτή, γνωστή και ως **Καταστροφισμός**, υιοθετήθηκε θερμά από τους Ευρωπαίους διανοούμενους, καθώς δεχόταν την επιστημονική παρατήρηση και διατηρούσε πολλές από τις βιβλικές εξηγήσεις, συμπεριλαμβανομένου και του κατακλυσμού του Νώε (βλέπε επίσης Ενότητα 6).

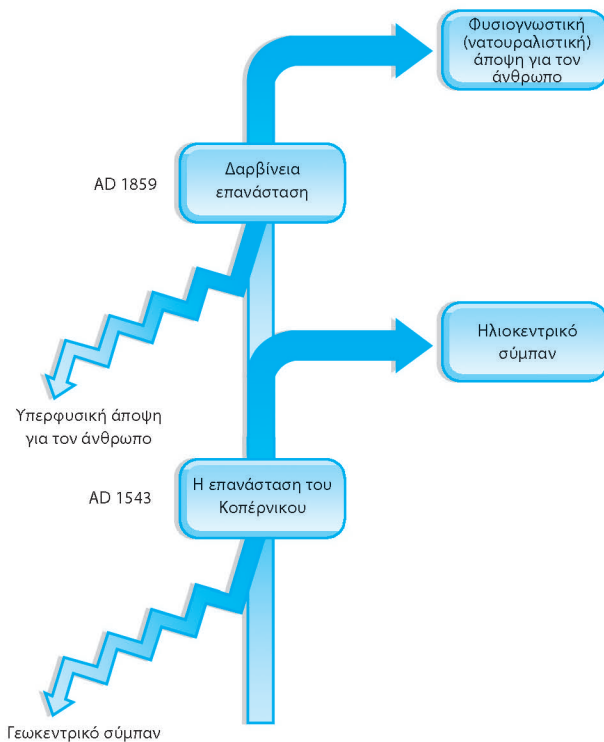
Η θεωρία του Καταστροφισμού σύντομα ήλθε σε αντιπαράθεση με μια νέα υπόθεση: τον Ομοιομορφισμό, ο οποίος θεωρεί ότι τα σημαντικότερα γεωλογικά χαρακτηριστικά της

της προέρχονται από καθημερινές σταδιακές διαδικασίες και όχι από περιστασιακά βίαια γεγονότα. Ο James Hutton, ένας Σκοτσέζος, έσπειρε τις ιδέες του Ομοιομορφισμού, αλλά ήταν ο Charles Lyell, επίσης Σκοτσέζος, που εδραίωσε τις ιδέες αυτές κι έτσι έγινε ο ιδρυτής της σύγχρονης γεωλογίας. Και οι δύο άνδρες εντυπωσιάστηκαν από τη δύναμη της διάβρωσης που παρατήρησαν στις μελέτες τους και υποστήριξαν ότι σε βάθος χρόνου σημαντικά γεωλογικά χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να δημιουργηθούν από τέτοιες δυνάμεις.

Ο Lyell εξέδωσε το βιβλίο του με τίτλο «Οι αρχές της Γεωλογίας», σε τρεις τόμους, ο πρώτος εκ των οποίων δημοσιεύτηκε το 1830. Ένα από τα συμπεράσματα του **Ομοιομορφισμού** ήταν ότι η Γη είναι αφάνταστα παλιά κι όχι μόνον 6.000 χρόνων, όπως ευρέως πίστευαν εκείνη την εποχή. Αυτό ήταν σημαντικό για τη διατύπωση της Θεωρίας της Φυσικής Επιλογής από τον Δαρβίνο, η οποία βασίζεται στη συσσώρευση μικρών αλλαγών σε μεγάλες χρονικές περιόδους.

ΙΔΙΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ, ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ

Το αποτέλεσμα, πρώτον, της επανάστασης του Κοπέρνικου και δεύτερον, της επανάστασης του Δαρβίνου, τοποθέτησε τους ανθρώπους σε ένα φυσιοκρατικό (νατουραλιστικό) περιβάλλον (βλέπε Σχήμα 1.3). Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι παρόλο που η εμφάνιση της επαναστατικής εποχής επέφερε μια τεράστια αλλαγή στις αντιλήψεις σχετικά με την κατα-

ΣΧΗΜΑ 1.3 Δύο μεγάλες διανοητικές (πνευματικές) επαναστάσεις: Στο μέσον του δέκατου έκτου αιώνα ο Πολωνός μαθηματικός Νικόλαος Κοπέρνικος πρότεινε μια ηλιοκεντρική παρά μια γεωκεντρική άποψη του κόσμου. «Η γη δεν ήταν το κέντρο όλων των ουράνιων πραγμάτων», είτε, «αλλά αντ' αυτού ήταν ένας από τους διάφορους πλανήτες που περιβάλλουν τον ήλιο, ο οποίος ήταν ένας από πολλούς ήλιους στον κόσμο». Τρεις αιώνες αργότερα, το 1859, ο Κάρολος Δαρβίνος άλλαξε περαιτέρω την άποψη των ανθρώπων για τον εαυτό τους, υποστηρίζοντας ότι οι άνθρωποι ήταν ένα μέρος της φύσης, και όχι εκτός φύσης.

γωγή της ανθρωπότητας, πολλά στοιχεία που αφορούσαν στη φύση της ανθρωπότητας παρέμειναν αναμφισβήτητα. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι ακόμη θεωρούνταν ανώτεροι από τα άλλα ζώα και προικισμένοι με ιδιαίτερες ιδιότητες – δηλαδή εξυπνάδα, πνευματικότητα και ηθική κρίση. Η δε διαβάθμιση από τις αποκαλούμενες «κατώτερες» φυλές στις «ανώτερες» φυλές που αποτέλεσαν την Αλυσίδα της Ύπαρξης, τώρα εξηγείται από τη διαδικασία της εξέλιξης.

«Η πρόοδος των διαφορετικών φυλών ήταν άνιση» σημείωσε ο Roy Charman Andrews, ερευνητής στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας των ΗΠΑ, στη δεκαετία του '20 και του '30. «Κάποιες αναπτύχθηκαν σε κυρίαρχες του κόσμου με εκπληκτική ταχύτητα. Αλλά οι Τασμανοί και οι Αβοριγίνες της Αυστραλίας έμειναν πολύ πίσω, δεν εξελίχθηκαν πολύ πέρα από το στάδιο του ανθρώπου του Νεάντερταλ». Τέτοια καταφανώς ρατσιστικά σχόλια επαναλαμβάνονταν συχνά στη λογοτεχνία της εποχής και απεικονίζονταν στα δένδρα της εξέλιξης που δημοσιεύονταν τότε (βλέπε για παράδειγμα Σχήμα 1.4)

Με άλλα λόγια, η ανισότητα των φυλών – με τους μαύρους στη βάση και τους λευκούς στην κορυφή – δικαιολογείτο ως η φυσική τάξη των πραγμάτων: πριν το 1859 ως προϊόν της δημιουργίας του Θεού και μετά το 1859 ως προϊόν της φυσικής επιλογής.

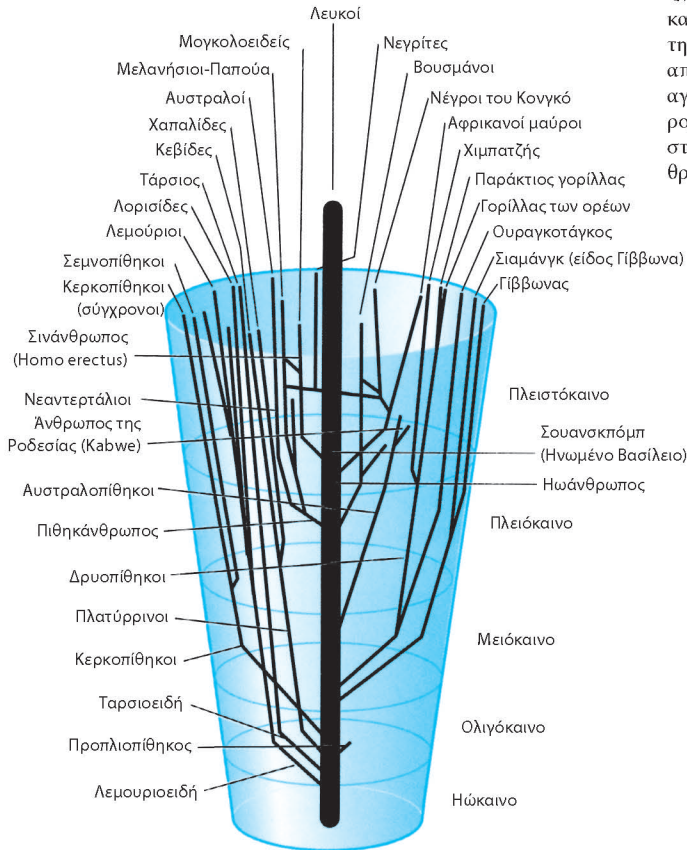
Στο ίδιο ύφος, τον 19^ο αιώνα οι συζητήσεις για την εξέλιξη του ανθρώπου περιείχαν την ιδέα της προόδου, και ειδικότερα τον προορισμό του *Homo sapiens* ως τον τελικό στόχο των εξελικτικών τάσεων. «Μεγάλο μέρος της εξέλιξης μοιάζει σαν να είχε σχεδιαστεί για να καταλήξει στον άνθρωπο, έτσι ώστε τα άλλα ζώα και φυτά να κάνουν τον κόσμο κατάλληλο για να τον κατοικήσει» παρατήρησε ο Robert Broom το 1933. (Ο Broom, ένας Σκοτσέζος παλαιοντολόγος, ευθύνονταν για κάποια από τα πιο σημαντικά ευρήματα ανθρώπινων απολιθωμάτων στη Νότια Αφρική στις δεκαετίες '30 και '40.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΩΣ ΠΡΟΟΔΟΣ

Η εξέλιξη ως πρόοδος – η αμειλικτική βελτίωση σε πιο σύνθετες, πιο έξυπνες μορφές ζωής – ήταν ανέκαθεν μια δελεαστική ιδέα. «Η πρόοδος – ή αλλιώς η εξέλιξη – είναι η θρησκεία [της Φύσης]» έγραψε ο Βρετανός Sir Arthur Keith το 1927. Η ιδέα της προόδου ως κινητήριο ήθος της φύσης – και της κοινωνίας – υπήρξε χαρακτηριστικό στοιχείο της δυτικής φιλοσοφίας, όχι όμως και ολόκληρης της διανόησης. Ως ο «Μύθος της προόδου» χαρακτηρίζεται η ιδέα αυτή από τους Niles Eldredge και Ian Tattersal. «Αφού εξελιχθούν τα είδη με τις δικές τους ιδιαίτερες προσαρμογές, συμπεριφορές και γενετικά συστήματα, είναι αξιοσημείωτα συντηρητικά και συχνά παραμένουν αναλλοίωτα για αρκετά εκατομμύρια χρόνια. Υπό αυτό το φως είναι λάθος να διακρίνουμε εξέλιξη, ή αλλιώς για αυτό το θέμα η ανθρώπινη ιστορία, ως συνεχής πρόοδος, καθυστερεί ή το αντίθετο».

Κάποια είδη στα μετέπειτα χρόνια της εξέλιξης είναι εμφανώς πιο σύνθετα από ορισμένες απόψεις από πολλά άλλα που βρέθηκαν νωρίτερα. Η εξέλιξη αυτή, ωστόσο, μπορεί να εξηγηθεί ως «φαινόμενο εκτυρσοκρότησης» - δηλαδή το γεγονός ότι η εξέλιξη επωφελείται απ' ό,τι προϋπήρχε. Ως επί το πλείστον, ο κόσμος βιολογικά δεν έχει γίνει εντυπωσιακά πιο σύνθετος ως σύνολο. Παρόλο που οι περισσότεροι οργανισμοί παραμένουν απλοί, εμείς παραμένουμε τυφλωμένοι από τις εξαιρέσεις και ειδικότερα αυτή με την οποία είμαστε εξοικειωμένοι.

Ακόμη και αυτό το σύντομο ιστορικό σκιαγράφημα διασαφηνίζει το **ανθρωποκεντρικό** πρίσμα μέσω του οποίου οι

ΣΧΗΜΑ 1.4 Ο ρατσισμός στην ανθρωπολογία: Στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, ο ρατσισμός ήταν ένα αναμφίβολο τμήμα της ανθρωπολογίας, με τις «λευκές» φυλές να θεωρούνται ανώτερες από τις «μαύρες» φυλές, λόγω της μεγαλύτερης προσπάθειας και του αγώνα (επιβίωσης) στην εξελικτική κούρσα. Εδώ, η υποτιθέμενη υπεροχή των «λευκών» φυλών παρουσιάζεται ρητά και χωρίς αμφιβολίες, στο βιβλίο του Earnest Hooton «Up from the Ape» (πάνω από τον ανθρωποειδή πίθηκο), (2^η έκδοση, 1946).

παλαιοντολόγοι αντιλαμβάνονταν τον φυσικό κόσμο στον οποίο εξελισσόμασταν. Μια τέτοια αντίληψη είναι προφανώς αναπόφευκτη ως ένα βαθμό, όπως υπαινίχθηκε νωρίτερα στο σχόλιό του ο Isaac Glynn. Το 1958, για παράδειγμα, ο Julian Huxley, εγγονός του Thomas Henry, ισχυρίστηκε ότι οι ιδιαίτερες πνευματικές και κοινωνικές ιδιότητες της ανθρωπότητας θα πρέπει να αναγνωρίζονται μορφολογικά με την τοποθέτηση του *Homo sapiens* σε μια νέα βαθμίδα, τα Ψυχόζωα. «Η νέα βαθμίδα έχει πολύ μεγάλο εύρος, τουλάχιστον ίσο σε μέγεθος με όλο το ζωικό βασίλειο», όπως αναφέρει, «παρότι προτιμώ να θεωρώ ότι καλύπτει έναν ολόκληρο νέο τομέα της εξελικτικής διαδικασίας, τον ψυχοκοινωνικό, σε αντίθεση με ολόκληρο τον μη-ανθρώπινο βιολογικό τομέα».

Το τελικό ζήτημα είναι «η πιο παλιά ισχύουσα άποψη ότι οι άνθρωποι είναι μοναδικοί, ένας εντελώς νέος τύπος οργανισμού», όπως επισημαίνει ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ Robert Foley. Αυτός ο τρόπος σκέψης οδηγεί στην αντίληψη ότι η ανθρώπινη καταγωγή επομένως απαιτεί έναν ειδικό τρόπο εξήγησης, διαφορετικό από αυτό που χρησιμοποιείται στην κατανόηση του υπόλοιπου βιολογικού κόσμου». Αυτό, φυσικά, δεν είναι αληθές αλλά μόλις στο τελευταίο μέρος του 20^{ου} αιώνα η Παλαιοανθρωπολογία αφοσιώθηκε πλήρως στην εύρεση αμιγώς βιολογικών ερμηνειών για την καταγωγή των χωρίς αμφιβολία ιδιαίτερων χαρακτηρισμών που είχε ο *Homo sapiens*. Όμως, όπως φαίνεται στην επόμενη ενότητα, η φύση της επιστήμης και οι αναζητήσεις της δυσκολεύουν την απόλυτη αντικειμενικότητα.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Οδήγησε το διανοητικό πλαίσιο που παρέχονταν από τη Μεγάλη Αλυσίδα της Ύπαρξης φυσιολογικά στην ιδέα της εξέλιξης των ειδών;
- Γιατί η αντίληψη για την ανθρώπινη θέση στη φύση δεν άλλαξε πολύ κατά κάποιο τρόπο, στις μεταξύ προ - και μετα-τον Δαρβίνο εποχές;
- Γιατί η έννοια της προόδου έχει γίνει ένα τόσο αναπόσπαστο τμήμα της εξελικτικής σκέψης μέσα στη δυτική φιλοσοφία, ιδιαίτερα σε σχέση με την ανθρώπινη εξέλιξη;
- Απαιτεί η εξέλιξη των ποιοτικά νέων χαρακτηριστικών, ποιοτικά νέες εξηγήσεις;

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Cartmill M. Human uniqueness and theoretical content in paleoanthropology. *Int J Primatol* 1990; 11:173-192.
- Dawkins R. The blind watchmaker. Harlow: Longman, 1986.
- Eldredge N, Tattersall I. The myths of human evolution. New York: Columbia University Press, 1982.
- Gould SJ. Vision with a vengeance. *Natural History*; Sept 1980:16-20.
- Gould SJ. Bound by the great chain. *Natural History*; Nov 1983:20-24.
- Gould SJ. Chimp on a chain. *Natural History*; Dec 1983:18-26.
- Gould SJ. Spin doctoring Darwin. *Natural History*; July 1995:6-9, 69-71.
- Lewin R. Chapter 2, Bones of contention. Chicago: The University of Chicago Press, 1997.
- Lovejoy AO. The great chain of being. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1970.
- Richards RJ. The meaning of evolution. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.
- Tattersall I. Becoming human: evolution and human uniqueness. New York: Harcourt Brace and Company, 1998.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΑΝ ΑΦΗΓΗΣΗ

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι εξηγήσεις για την εξέλιξη του ανθρώπου συχνά παρουσιάζονταν ως ιστορίες, συγκεκριμένα ως ηρωικοί μύθοι. Οι πρόγονοι των ανθρώπων φαίνονταν να ξεπερνούν μεγάλες προκλήσεις και τελικά να θριαμβεύουν. Αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας αποτελούσε μια έμμεση βεβαιότητα ότι ο Homo sapiens ήταν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της εξέλιξης. Ακόμη και σήμερα, επειδή η αφηγηματική μορφή είναι τόσο δυνατή και δελεαστική, αυτό είναι δύσκολο να αποφευχθεί.

«Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είδους μας (*Homo sapiens*) είναι η αγάπη στις ιστορίες», παρατήρησε ο Isaac Glynn, «οπότε οι αφηγηματικές αναφορές στην ανθρώπινη εξέλιξη απαιτούνται από την κοινωνία και ακόμη τείνουν προς μια κοινή μορφή». Ο Glynn αναφερόταν στο έργο της ανθρωπολόγου του Πανεπιστημίου της Βοστώνης, Misia Landau, η οποία είχε αναλύσει το **αφηγηματικό** στοιχείο των επαγγελματιών – όχι απλώς των λαϊκών – εξηγήσεων για την ανθρώπινη προέλευση.

«Οι επιστήμονες έχουν γενικά επίγνωση της επιρροής που ασκεί η θεωρία στην παρατήρηση», καταλήγει η Landau. «Σπάνια ωστόσο αναγνωρίζουν ότι πολλές επιστημονικές θεωρίες είναι βασικά αφηγήσεις». Παρόλο που αυτό το σχόλιο αφορά σε όλες τις επιστήμες, η Landau διακρίνει αρκετά στοιχεία στην **Παλαιοανθρωπολογία**, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτη όταν αποδίδεται σε αφηγηματική μορφή, τόσο από αυτούς που αφηγούνται τις ιστορίες όσο και από εκείνους που τις ακούνε.

Πρώτον, στην αναζήτησή της να εξηγήσει την ανθρώπινη προέλευση, η Παλαιοανθρωπολογία ήλθε προφανώς αντιμετώπιζε με μια αλληλουχία γεγονότων με την πάροδο του χρόνου, που μεταμόρφωσαν τους πιθήκους σε ανθρώπους. Η περιγραφή μιας τέτοιας αλληλουχίας είναι φυσικό να αποδίδεται σε αφηγηματική μορφή. Δεύτερον, το αντικείμενο αυτής της μεταμόρφωσης είμαστε εμείς. Ως εγωιστικά πλάσματα, έχουμε την τάση να θεωρούμε τις ιστορίες για τους εαυτούς μας πιο ενδιαφέρουσες από τις ιστορίες σχετικές, για παράδειγμα, με τη συμπεριφορά των ανθρωποειδών πιθήκων ή την προέλευση των ανθοφόρων φυτών.

ΙΔΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΕΣ

Παραδοσιακά οι παλαιοανθρωπολόγοι αναγνωρίζουν τέσσερα καίρια γεγονότα στην εξέλιξη του ανθρώπου: την καταγωγή της **χερσαίας διαβίωσης** (κάθοδος από τα δένδρα), τον **διποδιισμό** (όρθια στάση και βάδιση), την **εγκεφαλοποίηση** (ανάπτυξη του εγκεφάλου σε σχέση με το μέγεθος του σώματος) και την εμφάνιση **κουλτούρας** (ή πολιτισμού). Ενώ

όμως αυτά τα τέσσερα γεγονότα παρουσιάζονται συνήθως ως αναφορές για την ανθρώπινη προέλευση, οι παλαιοανθρωπολόγοι διαφωνούν για τη σειρά με την οποία πιστεύεται ότι έλαβαν χώρα (βλέπε Σχήμα 2.1).

Για παράδειγμα, ο Henry Fairfield Osborn, διευθυντής του Αμερικανικού Μουσείου Φυσικής Ιστορίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, θεωρούσε ότι η σειρά ήταν αυτή που αναφέρθηκε πιο πάνω, η οποία παρεμπιπτόντως συμφωνεί με την άποψη του Δαρβίνου. Ο Sir Arthur Keith, μια διακεκριμένη μορφή της Βρετανικής Ανθρωπολογίας στη δεκαετία του '20, θεωρούσε ότι το βάδισμα σε όρθια στάση προηγήθηκε της καθόδου από τα δένδρα. Με άλλα λόγια, ο προγονικός ανθρωποειδής πιθήκος, κατά τον Keith, άρχισε να περπατά στα δύο πόδια ενώ ακόμη κατοικούσε στα δένδρα και στη συνέχεια κατέβηκε στο έδαφος. Κατά τον Sir Grafton Elliot-Smith (βλέπε Σχήμα 2.2) σύγχρονο του Keith, η ανάπτυξη του εγκεφάλου προηγήθηκε. Ο μαθητής του Frederic Wood-Jones, συμφωνούσε με τον Elliot-Smith, ότι η ανάπτυξη του εγκεφάλου και η δίποδη βάδιση αναπτύχθηκαν ενώ οι πρόγονοί μας ζούσαν ακόμη στα δένδρα, αλλά θεωρούσε ότι η δίποδη βάδιση είχε προηγηθεί της ανάπτυξης του εγκεφάλου. Ο William King Gregory, όπως και ο συνάδελφος του Osborn, θεωρούσε ότι πρώτα έλαβε χώρα η κάθοδος στη γη, αλλά υποστήριζε ότι ο εκπολιτισμός (χρήση εργαλείων) προηγούνταν μιας αισθητής ανάπτυξης του εγκεφάλου και ούτω καθεξής.

Επομένως βλέπουμε αυτά τα τέσσερα κοινά στοιχεία να συνδέονται μεταξύ τους με διαφορετικούς τρόπους και κάθε αφηγηματικό συνδυασμό να διατείνεται ότι αφηγείται την ιστορία της καταγωγής του ανθρώπου. Η λέξη «ιστορία» είναι η λέξη-κλειδί εδώ. «Αν αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο Osborn, ο Keith και οι άλλοι επεξηγούσαν τη σχέση των τεσσάρων αυτών γεγονότων (νεωτερισμών), στην εξέλιξη του ανθρώπου, βλέπουμε σαφώς μια αφηγηματική δομή», λέει η Landau, «οι ιστορίες όμως αυτές είναι κάτι παραπάνω από απλές ιστορίες: συμφωνούν με τη δομή των ηρωικών λαϊκών παραμυθιών». Στην ανάλυσή της για την παλαιοανθρωπολογική λογοτεχνία, η Landau επικαλέστηκε ένα σύστημα, που είχε επινοήσει το 1925 ο Ρώσος ακαδημαϊκός Vladimir Propp. Το σύστημα αυτό που δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του με τίτλο «Η μορφολογία του λαϊκού παραμυθιού», περιλάμβανε μια σειρά από 31 στάδια που εμπεριείχαν βασικά στοιχεία του ηρωικού μύθου. Η Landau μείωσε τα στάδια αυτά σε εννέα, αλλά διατήρησε τη γενική δομή: ο ήρωας εμφανίζεται, ο ήρωας απειλείται, ο ήρωας θριαμβεύει (βλέπε Σχήμα 2.3).